

GUSTAU NERÍN. Antropòleg, autor de «Blanc bo busca negre pobre»

Blanc amb negre

Ferit; hi ha qui se sentirà ferit. L'antropòleg, que viu a Bata, a la Guinea Equatorial, té un discurs mordaç sobre la petjada de la solidaritat a l'Àfrica. Excepcions a part, diu, els blancs es vanten de tenir la veritat. S'equivoquen

«Ells» també miren la tele

MERCÈ MIRALLES
Va fer antropologia, i va pensar que fóra bo visitar l'Àfrica. Primer va anar a Guinea Equatorial. I li va agradar. I així ha anat viatjant i fent estades de temporada en la mesura que podia. Viu a Bata...

—«Estic allí perquè m'agrada, no per cap sentit del martiri... He passat vint anys anant i tornant».

—Després de llegir *Blanc bo busca negre pobre* és inevitable preguntar-se si hi ha algú que ho faci bé, de les ONG, a l'Àfrica.

—«Hi ha un ajut que, puntualment, pot tenir alguna incidència. Pots curar algunes persones, pots educar algun nen, pots construir una escola... Però això és una cosa, i una altra és pensar que aquesta activitat faci el que entenem per desenvolupament: estructures pròpies dins del país, que es consolidin i puguin funcionar per si mateixes. És en

«Aquest llibre no és una crítica als cooperants». És la primera línia de *Blanc bo busca negre pobre* (La Campana, 2011). És la crítica a un sistema, en què alguns participen i que d'altres volen canviar. Gustau Nerín (Barcelona, 1968) fa vint anys que volta per Àfrica. El seu últim llibre s'afegeix a la llista d'altres títols seus: *Un guàrdia civil a la selva*, *L'antropòleg a l'olla*, *Història en blanc i negre...* Mentre les ONG al quart món es van desempallegant de la visió assistencialista i carreguen contra les causes últimes de la pobresa —i cita Càritas, per exemple—, a Àfrica perdura aquesta manera de fer, barrejada amb folklore: imaginem les famílies al voltant de la llar explicant contes tradicionals. En realitat, miren la tele.

aquest sentit, que sóc molt escèptic i crec que no estan funcionant».

—**I la diferenciació entre cooperació i desenvolupament?**

—«Moltes vegades s'ha canviat de prioritats. S'ha passat del desenvolupament a la cooperació: és més important fer alguna cosa més que no pas el que es fa realment. I moltes vegades no hi ha una crítica autèntica de quin impacte tenen les nostres accions sobre el desenvolupament. Ens falta una anàlisi a llarg termini: s'estan fent una sèrie de projectes, però quin impacte tenen col·lectivament i al cap de cinc o deu anys? No és tan sols si tal o qual escola estan funcionant ara, sinó la viabilitat a llarg termini».

—**A la premsa, fa uns dies es podia llegir sobre la iniciativa d'orfenat. També fa referència als orfenats, en el seu llibre. I parla d'alguns que no compleixen al final aquesta missió, perquè els**

nens tenen amb qui estar.

—«Això depèn dels països. A Guinea Equatorial es va fer un esforç per crear dos orfenats i només se'n va fer un finalment, i bona part dels nens que són allí no són orfes, la seva família els hi deixa com si fos un internat, més que no pas un orfenat. I l'altre orfenat no es va fer perquè es va veure que els nens, si tenen un oncle segon o un cosí de la mare vius, eren adoptats per les seves famílies».

—**A vegades es troben recursos humans on no s'esperarien.**

—«Això es va veure a Rwanda, després de la gran tragèdia, que van quedar molts nens orfes: la gran majoria van ser acollits per les famílies. Resumint, la idea bàsica és, més enllà del cas dels orfenats: la major part dels africans es curen amb els sistemes sanitaris propis, tradicionals o moderns; la major part d'africans tenen la seva pròpia formació a través de sistemes propis i,

L'antropòleg proposa que els projectes siguin avaluats a llarg termini. Quina petjada real deixen? / MARTA PÉREZ

GN

realment, la cooperació té una incidència molt menor del que a vegades ens arriba a través de les imatges que vénen d'Àfrica. Imatge que molts només tenim a través de les ONG o de les accions de cooperació. Tenim una imatge parcial de l'Àfrica, justament perquè els mitjans de comunicació, sovint, l'única informació d'Àfrica que ens donen està vinculada a la cooperació. En tenim ben poca idea».

–La imatge de l'Àfrica pas-siu, que espera el blanc...

–«Bona part dels programes de cooperació parteixen d'un sentiment: nosaltres sabem alguna cosa que ells no saben i perquè es desenvolupin l'únic que cal és que els ensenyem això que nosaltres sabem i que ells no saben. Per això, molts dels projectes giren al voltant de la idea de *capacitar*, que és una forma més moderna de dir *ensenyar*, i queda més bé, però és el mateix. També es parla de 'formar en recursos humans'... El cas és que als africans els falta alguna cosa, i nosaltres la tenim i els la podem transferir. Els falten capacitats intel·lectuals... L'error està aquí! Àfrica té una sèrie de problemes de relació nord-sud i d'injustícia interna, i s'ha de resoldre amb canvis estructurals. No és un problema que aprenguin determinades coses! I en tot cas, per allò que necessitin saber i no sàpiguen ja contractaran el tècnic adequat, el que vulguin ells i no el que nosaltres creiem que necessiten».

–El desig d'anar-hi té l'origen en el sentiment de culpa?

–«L'altre dia, mentre em feien una entrevista a la ràdio, va arribar un correu que deia que tots els cooperants van a països tropicals i no n'hi ha que vagin a Albània! A vegades es combina el factor de cooperació amb el factor pur i dur de turisme. No ens enganyem. Bona part de cooperants d'estiu, de turisme del desenvolupament, fan vacances amb un camuflatge humanitari. Em sembla legítim anar de va-

«S'estan fent projectes, però quin impacte tenen al cap de cinc o deu anys?»

«Àfrica té problemes de relació nord-sud i d'injustícia interna»

«Qualsevol estudiant es pensa que pot anar a Àfrica i resoldre-ho tot»

«La cooperació s'ha convertit en intocable perquè representa la bondat»

cances a l'Àfrica! No cal justificar-ho, perquè de fer latrines en saben més ells, que fan anar molt bé l'aixada, millor que un oficinista d'aquí».

–Aquesta és una activitat clàssica, les activitats solidàries d'estiu...

–«Està en retrocés, però curiosament segueix sent com un mite. Qualsevol estudiant que no té feina, que no acaba de trobar un lloc a la seva societat, es pensa que pot anar al continent africà i resoldre-ho tot, fins allò que els tècnics africans, els enginyers, no han resolt. Qualsevol que vingui d'Europa pel sol fet de venir d'Europa ho pot fer...»

–Li sembla intocable, la cooperació?

–«Quan em fan alguna entrevista, sovint criden també algú d'una ONG. Però el cas és que quan s'entrevista algú d'una ONG no porten ningú perquè faci de contrapès! Cap periodista no gosaria enfrontar-se a això. La cooperació s'ha convertit en un sector intocable perquè representa la bondat. No es pot criticar una cosa que està feta amb bona intenció, funcioni o no funcioni. De salvadors del món ens en sobren. La qüestió és que si fas alguna cosa, la facis ben feta, i que tot allò que es fa s'ha d'avaluar i s'ha de criticar. Pots estar d'acord amb el que s'està fent, i és molt respectable. Però que s'hi estigui d'acord a partir d'una valoració i pels resultats, no que s'hi estigui d'acord per seguidisme».

–Però es podria dir: «Els altres menys fan alguna cosa...»

–«No val fer qualsevol cosa. Se sap que certes iniciatives, a la llarga, han tingut resultats negatius. Per exemple, casos d'ajut alimentari, amb resultats desastrosos. S'ha de plantejar molt bé què es fa. Hi ha un grup d'ONG que s'ho estan plantejant, tot això, però hi segueix havent sectors que van a l'aventura, amb una idea d'algú que ha passat per l'Àfrica de vacances i ha descobert necessitats i se li acut que pot resoldre tots els problemes

d'una altra societat. Això no va així».

–Comenta en el llibre que tot depèn de l'ONG i així, si aquesta es dedica a l'esport, tot s'omple de camps de futbol.

–«El problema és que la cooperació respon bàsicament als interessos del donant, i per tant, no hi ha cap coordinació, perquè el donant fa el que se li acut. Una cosa em va impactar i em va aclarir les coses: jo estava fent una avaluació de l'impacte dels projectes sanitaris sobre el sistema de salut camerunès. Em vaig mirar els pressupostos de cooperació i em vaig trobar que un any, el 70% del pressupost de cooperació anava cap a la salut maternoinfantil. I l'any següent, el 70% anava per a la lluita contra la sida, i a salut maternoinfantil només hi anava el 10%. I l'any següent, el 70% era per a la formació de recursos humans i per a la sida quedava el 10%...»

–Per tant...

–«Evidentment, així no es pot gestionar un sistema sanitari, perquè cada any, segons les modes dels cooperants, es creen nous departaments, seccions, programes, projectes, i els cooperants després canvien de moda... I què fa, el sistema sanitari nacional? No té altre remei que abandonar, perquè no té capacitat per mantenir tots aquests projectes que, en principi, estan bé, però que són insostenibles! Un detall ben senzill: el pressupost d'una família camerunesa és inferior a la nostra despesa sanitària per habitant! Per tant, el sistema sanitari que es podrà implementar al Camerun mai no serà el nostre; per una qüestió de costos».

–No coneixem el terreny que trepitgem?

–«Moltes vegades es parteix d'un seguit de prejudicis, de saber prèviament, de suposar, el que cal fer. I a més a més, cada vegada la cooperació és més un mecanisme tecnificat: parteix d'un pressupòsit del que ha de ser el procés de desenvolupament i quines són les estratègies,

si hi ha d'haver ONG, si hi ha d'haver obertura de mercats... I es proposa un únic model de desenvolupament, que el dissenya el Fons Monetari Internacional, i que després passa als estats occidentals, a la UE, i d'aquí, a les ONG. Per tant, bona part dels projectes de cooperació que es fan al continent africà segueixen un mateix model, encara que l'executin actors diferents. I és tremendament antidemocràtic, perquè les polítiques educatives, les polítiques sanitàries, són, en definitiva, polítiques, i haurien de ser decidides per la població i no per un seguit d'organismes internacionals que, en nom de la tecnocràcia, estan usurpant unes atribucions».

—Els governs locals no hi tenen res a dir?

—«Els governs locals tenen molt poca capacitat de negociació perquè normalment estan endeutats i moltes vegades la cooperació es negocia amb el que són les taules de donants, en què van junts els programes de govern i la cooperació. Per tant, si volen accedir a un seguit de crèdits per anar funcionant han d'acceptar una sèrie de programes que intervenen en molts aspectes de la realitat del país. No tenen gaire opció. Quant a la població, cal dir que hi ha un gran cinisme. Cada vegada es demana que hi hagi més participació de la població, però la participació consisteix a participar en l'execució. Hi ha algú que dissenya que hi ha d'haver ONG que facin escoles i l'únic que es fa és convocar els africans perquè facin les ONG i les escoles. No se'ls diu com ho volen fer, si volen escoles públiques o privades. Les grans polítiques vénen de fora; sobre el terreny, en l'únic que pots participar és en l'execució. El cas més cínic és el de la sanitat. En els països africans el sistema sanitari s'ha anat degradant i des dels organismes internacionals s'està fomentant la participació de la població. Estan parlant, senzillament, de pagar. Que paguin els serveis sanitaris que

abans eren gratuïts, als anys seixanta, als setanta. Dir-ne participació... Pot ser l'última solució, si no hi ha altre remei, però que en diguin participació em sembla cinisme».

—El primer món tenim la culpa de la pèrdua de serveis?

—«Evidentment. Hi ha hagut un deteriorament de la relació entre les matèries primeres que produïen a l'Àfrica i els productes elaborats. Les matèries primeres han sofert una devaluació de preus important. Abans, amb un nombre reduït de tones de producte agrícola podien fer grans compres; actualment, com que els preus han caigut, ja no pot ser. Els termes d'intercanvi han jugat a la contra per als països africans. Als seixanta hi havia una il·lusió per desenvolupar-se i es pensava que a mitjà termini ho aconseguirien; tota aquesta il·lusió es va desmuntar als setanta».

—I la via?

—«La cooperació amb els estats africans va començar fins i tot abans de les independències; és a dir, que són cinquanta anys de cooperació. Es van variant models, moltes vegades en funció de les modes d'occident, i no de les necessitats dels africans. En un moment determinat es van posar de moda, als seixanta, els models socialistes alternatius, les terceres vies, i hi van anar tot de cooperants. En aquella època també hi va haver la il·lusió de la industrialització, i es pensava que fent grans preses, grans mines, això funcionaria, i tampoc no gaire. Més tard van aparèixer els microprojectes: el canvi vindrà de les petites coses... Ara, amb la immigració, es parla del codesenvolupament: que els immigrants d'aquí col·laborin amb les seves socie-

I doncs, què fem?

Nerín treu a discussió qüestions políticament incorrectes. Per exemple, l'exercici de la diplomàcia mentre es promou la cooperació: «D'això, el govern espanyol en diu 'un enfocament integral de la política africana'. És a dir, que la cooperació estigui vinculada als negocis i a la política exterior. La cooperació no s'enviarà on més es necessita sinó on més ens convingui». A part de clamar al cel, què s'hi pot fer? «Per comen-

tats d'origen... Ja es veu que continuament es generen nous models, però en el fons tots parteixen de la mateixa base: nosaltres sabem el que necessiten. I l'únic que els cal als africans és aprendre quatre cosetes i, sense variar els elements estructurals, arribarà el desenvolupament. És mentida. Hi ha gent que es beneficia de la pobresa i no hi pot haver una millora substancial del continent africà si no hi ha una pèrdua de privilegis d'aquests que se'n beneficien».

—I la implicació dels governs europeus?

—«De la cooperació en treuen rèdits econòmics, ja que bona part són crèdits, que faciliten la

penetració de les empreses europees a determinats països africans. D'altra banda, dóna molt rendiment en termes d'imatge. Com que la cooperació és intocable, per a qualsevol govern, per a qualsevol alcalde, la màxima il·lusió és agermanar el poble amb un poble africà. La cooperació oficial està funcionant sobre la base d'uns interessos».

—Occident no deixa de treure.

—«La cooperació a fons perdut és una mínima part, en realitat. Bona part de la cooperació està vinculada a empreses. El que més se'ns ensenya és la punta de l'iceberg, però és que la base, el 80 o 90% de la cooperació de l'Estat espanyol, és cooperació oficial».

—Aleshores, allò de «no governamental» no és cert?

—«El 80 o 90% de tota la cooperació que es fa és indirectament oficial, i del 10 al 20% de la cooperació que fan les ONG, més de la meitat està pagat per institucions oficials. Per tant, estan subordinades a les seves directrius. Hi ha ONG que el 90% del seu pressupost ve d'institucions públiques».

Nerín viu a Guinea Equatorial./ MARTA PÉREZ

çar, és intolerable que França, per exemple, hagi intervingut diverses vegades els darrers anys en el continent africà per mantenir dictadors contra els quals la població s'ha revoltat. I que ningú no digui res! Com és intolerable la política de col·locar-hi els nostres excedents agrícoles i fer la competència a la pagesia local».